

OĞUZNÂMELERDE ORUN VE ÜLÜŞ PAYLAŞIMI*

ORUN (AUTHORITY) AND ÜLÜŞ (SHARE) DISTRIBUTION IN OGHUZNAMAS

Ebru BİRKAN AKHAN**

ÖZ: Oğuznâmeler, Oğuz boylarının tarihi, dini, sosyo-kültürel alt yapılarını anlatan ak sakallı bilgelerin eserleridir. Mitolojik devirde bir çekirdek olarak algılan bu destanlar, hem sözlü hem de yazıya geçirildiği dönemlerin özelliklerini yansıtır. Oğuz Kağan ve alplerinin etrafında teşekkül eden hâdiseler İslâmiyet öncesi ve sonrası izler taşırlar.

Bu çalışma, Doküman (İçerik) Analiz metodu kullanılarak Oğuznâmelerdeki orun ve ülüş paylaşımı üzerinedir. Orun ve ülüş kelimelerinin kökeni ve anlamı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, Türk devletleri ve topluluklarında mezkûr sözcüklerin izleri sürülmüştür. Orunun en genel manasıyla “yer” ifade ettiği aynı zamanda “rütbe ve mevki” anlamlarının da olduğu anlaşılmıştır. Orun mevzusu üzerine çalışan araştırmacılar, efsanevi ya da tarihi hükümdarlar tarafından yapılan taksimin kanunlaştığını ifade etmişlerdir. Ülüş, “pay ve hisse” şeklinde tanımlanırken Türk devletlerinde oruna göre ülüşün verildiği görülür.

Ulu epepe ya da *dairevi destan* biçiminde tanımlanan Oğuznâmelerde, orun adı zikredilmeden mevkinin ve paylaşımın olduğu aşikârdır. Şecere-i Terâkime, Andalıp Oğuznâmesi ve Dâna Ata Oğuznâmesi’nde ise orun ve orunnâmenin kullanıldığı anlaşılmıştır. Ülüş kavramı, Reşideddin Oğuznâmesi’nde Kün Han zamanında Vezir Irqıl Hoca tarafından tayin edilir. Ongunlar da bu devirde onun tarafından oluşturulur. İslâmiyet’in etkisinin görüldüğü Reşideddin Oğuznâmesi’nde ilk taksimi Nuh Peygamber yapar. Dolayısıyla efsanevi ya da tarihi hükümdar yerini bir peygambere bırakır.

Oğuznâmelerin etkisinde yazılan Moğol dairesi eserlerinde paylaşım ve mevki görülmüştür ancak her iki sözcük de kaydedilmemiştir. Türklerde oruna göre ülüş taksimi yapılmaktadır. Orun ve ülüş paylaşımı zamanla statüye göre değişiklik görülür.

Anahtar Kelimeler: Kün Han, Oğuznâme, Oğuz, Oğuz Han, orun, ülüş.

ABSTRACT: *Oghuznamas are the works of wise men with white beard describing the historical, religious and socio-cultural backgrounds of the Oghuz tribes. These epics, which are perceived as a core in the mythological period, reflect the characteristics of the periods in which they were both oral and written. Events by Oguz Khan and his Alps bear the traces pre-Islam and post-Islam.*

This study is about the distribution of orun (place) and share (ülüş) included in the Oghuznamas using the Document (Content) Analysis method. The knowledge has been provided about the origin and meaning of the words Orun and Ülüş. Aforementioned words in Turkish states and communities were also traced. It was understood that in the most general sense, Orun expressed the "place", but also had the meanings of "rank and position. The Researchers who studied on

* Bu makale, *Dâna Ata Oğuznâmesi ve Oğuznâmecilik Geleneği* adlı doktora tezinin yedinci bölümünün ikinci başlığı (Orun ve Ülüş Taksimatı) gözden geçirilip genişletilerek oluşturulmuştur.

** Öğr. Gör. Dr. - Selçuk Üniversitesi Türk Dili Bölümü Başkanlığı /Konya - ebirkan@selcuk.edu.tr

This article was checked by Turnitin.

the subject of orun stated that the division made by legendary or historical rulers became a law. While Ülüş is defined as “share and lot, it is observed in the Turkish states that the ülüş was given according to the orun.

It is obvious that in Oghuznama, defined as the great epic or circular epic, there is position and share without mentioning the name of orun. It was understood that orun and orunnama were used in the Şecere-i Terākime, Andalip Oghuznama and Dānā Ata Oghuznama. The concept of ülüş was appointed by the Vizier Irkāl Hodja during the period of Kun Khan in the Oghuznama of Residuddin. Onguns were also created by him in this period. The first division was made by Prophet Noah in the Reşideddin Oghuznama in which the effect of Islam could be seen. Thus, the legendary or historical ruler is replaced by a prophet.

In the works of the Mongolian circle written under the influence of Oguznamas, sharing and position were seen, but both words were not recorded. Ülüş is divided according to the orun among the Turks. The distribution of orun and ülüş changed in the course of time according to the status.

Keywords: Kün Khan, Oghuzname, Oghuz, Oghuz Khan, orun (authority), ülüş (share).

Giriş

Oğuzlar, Türklerin tarih sahnesinde kurdukları devletlerde yapı taşı olmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri Oğuz Türklerinin üzerine kuruludur. Büyük ve Anadolu Selçuklu Devletlerinin köklerinde, Anadolu, Irak, Azerbaycan, İran ve hatta Türkmenistan'da da Oğuzların izi sürülmelidir. Uç beyliğinden yükselip altı yüzyıl ömür süren Osmanlı İmparatorluğu da Oğuz boylarından müteşekkildir. (Birkan Akhan, 2017: 30).

Oğuz¹ kelimesinin kökeni ve anlamı üzerine pek çok araştırmacı görüş öne sürer. Bilim adamları, Oğuz sözcüğünün “Toharca”, “Hint Avrupa” ve “Moğolca” olabileceğini düşünmüştür (Eren, 1999: 313-316).

Ahmet Bican Ercilasun, “Oğuz” sözcüğünü cins isim olarak kabul eder. “Boy, boylar topluluğu, kabile” anlamına gelen kelimenin etimolojisini de bu fikir üzerine kurmuştur. Ercilasun, bir kavim adı olan Oğuz'un ok'tan, destan kahramanının adının ise bir sığır erkeği öküzden türediğini düşünür. Boy adı Oğuzla “bulaşma” (kontaminasyon) görülür (Ercilasun, 2015). İsa Özkan ise “Brahmanizm etkisiyle Oğuz Kağan Destanında Tanrı Şiva'nın biniti olan boğanın resminin çizilmiş olması ile Oğuz'un adı ve öküzle bir ilgisi bulunmamaktadır” biçiminde bir görüş belirtir (Özkan, 2018).

Oğuz, aynı akıl² ya da aynı çatı altında toplanan Türk boylarının kardeşliğini ifade eder. Oğuz Han ise birbirine alışmış, birbirini öğrenmiş Türk boylarının gücünün isim olarak tek vücutta toplanmasıdır (Birkan Akhan, 2017: 19-20).

¹ Konu hakkında bk. (Eren, 1999: 313-316; Ercilasun, 2008; Ercilasun, 2015; Bayat, 2004; Pelliot, 1995: 619; Sinor, 1949; Baskakov, 1982; Kaşgarlı Mahmut, 1998a: I, 55-59; Roux, 2005: 327-328; Özkan, 2018: 921-936).

² Konu hakkında bk. (Türk, 2006).

Oğuznâmeler, Oğuz boylarının hayatlarını aksettiren önce sözlü sonra yazıya geçirilmiş destanî eserlerdir; hem sözlü hem de yazıya geçirildiği dönemlerin izlerini taşırlar; Oğuz Han ve alplarının etrafında meydana gelen hadiseler, Oğuzların İslâmiyet öncesi ve sonrasında sahneler gösterir (Birkan Akhan, 2017: 55-61).

Özkan, Oğuz Kağan Destanında Tabakalar ve Oğuz Adı Hakkında Düşünceler adlı makalesinde, Oğuz Destanı, Manas Destanı, Köroğlu ve kollarını dairevî destanlar şeklinde tanımlayarak “ulu epopeler” den bahsetmiştir. Oğuznâmeler, “ulu epope”dir. (Özkan, 2018).

Oğuznâme³ kelimesi, yazılı kaynaklarda ilk defa Ebû Bekr Abdullâh ed Devâdârî'nin Mısır hükümdarı Melik Nâsır Muhammed b. Kalavun adına yazdığı Dürerü't Ticân' (1309-1310 Miladî) da geçmektedir⁴ (Köprülü, 1981: 25-26). İslâmiyet öncesi Oğuzları anlatan Oğuznâme, Uygur harfleriyle tespit edilmiş Oğuz Kağan Destanı'dır (Bang-Rahmeti, 1936: 1-39). İslâmiyet'in tesiriyle ise Gazan Han'ın emrindeki Reşidüdin Tabip'in kaleme aldığı Camiü't- Tevarih adlı eserin Târih-i Oğuzân u Türkân u Hikâyet-i cihangir-i o başlığı görülür (Togan, 1982; Thackston, 1998).

Oğuznâmecilik geleneğindeki (Özkan, 1997) diğer Oğuznâmeler, Kitâb-ı Dedem Korkud 'alâ lisân-ı tâife-i Oğuzân (Ergin, 1997: 1-251), Kazan Bey ve gayrı, Yazıcızâde Alî'nin Tevârih'i 'Al-i Selçuk (Yılmaz Önder, 2009; Bakır, 2014), Hazihî'r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme el Meşhur bi-Atalar Sözü (Alizade, 2006), (Özkan, 2015), Uzunköprü Oğuznâmesi (Eraslan, 1935), Tarih-i Salar Baba Oğuznâmesi (Güler, 2010), Kazan Oğuznâmesi (Türkmen, 1995), Şecere-i Terâkime (Ölmez, 1996) ve Dâna Atâ Oğuznâmesi'dir (Birkan Akhan, 2017).

Bu çalışma, adı geçen Oğuznâmelerdeki orun ve ülüş paylaşımı üzerinedir. Ancak atalar sözü içeriğinden dolayı Hazihî'r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme el Meşhur bi-Atalar Sözü dikkate alınmamıştır. Orun ve ülüş kelimeleri hakkında bilgi verilip Oğuznâmelerin etkisinde yazılan Çengiznâme (Ötemiş Hacı, 2009) ve Moğolların Gizli Tarihi (Temir, 2010) adlı eserlerde mezkûr kelimeler taranmıştır.

1.Orun ve Ülüş Kelimeleri Hakkında

Abdülkadir İnan, orun ve ülüş kavramlarının birbiriyle ilişkili olduğunu anlatır. Kabile ya da boy ve oymağın herhangi bir şey üzerinde önceden belirlenmiş hakları bulunur (İnan, 1998: 254). İnan, mevzuya dair “*orun-mevki meselesi Oğuz yahut tarihî, büyük hakanlar tarafından*

³ Konu hakkında bk. (Orkun, 1935: 77; Bang-Rahmeti, 1970: 1-29; Köprülü, 1981: 247-255; Reşidüddin Fazlullah, 1982: 13-162; Ercilasun, 2007: 449-453; Gökyay, 2006: 701; Alizade, 2006: 5; Ali Emiri Efendi, 3-7; Ebu'l Gazi Bahadır Han, 1996: 222; Güler, 2010: 13-320; Самойлович (Samoyloviç), 1927; Rıdvan, 1934; Birkan Akhan, 2017).

⁴ Konu hakkında bk. (Köprülü, 1981: 26).

halledilmiş addolunur ve değişmez bir esas olarak telakki edilirdi” şeklinde bir açıklama yapar. Oğuz ya da Çengiz tarafından şekillenen taksim kanunlaşmıştır (İnan, 1998: 241).

Zeki Velidî Togan, İlhanlılarda ülüş sistemiyle ilgili olarak “*yurd, inçü, çerig yurdu, emlak ve arazi temliki, irad*” kavramlarını kaydeder (Togan, 1981: 285-301); urug yaylak ve kışlak yerlerini “yurd” şeklinde açıklar. Bunlar “*efsanevî ya da tarihî hükümdarlar*” tarafından taksim edilmiştir. Togan’a göre, Oğuz Destanı’nda Oğuz uruglarına tayin edilen yaylak ve kışlaklar yurttur (Togan, 1981: 285).

Bahaeddin Ögel, orun hakkında şunları ifade etmektedir: “*Eski Türkçede devlet içinde veya törenlerde herkesin alacağı ve oturacağı yeri belirten önemli bir deyimdi; aynı zamanda şeref ve mevkii anlamlarına geliyordu*”. Bu bağlamda Uygurlar döneminde “taht” kelimesinin yerine “orunlug” un kullanılması dikkat çekicidir (Ögel, 2001: 77).

Ögel, orun ve ordu sözcüklerini “or-” köküyle kaydeder (Ögel, 2001: 70). Bu veri, Ahmet Caferoğlu ve Ahmet Bican Ercilasun ile örtüşmektedir. Atabetül Hakayık’ın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshasında, dünya, umut bağlanmayan bir yer olarak gösterilidir:

“212 *Bu ajun kaçan ol umınçka orun*”⁵ (Edib Ahmed Yükneki, 2018: 15).

Caferoğlu⁶, Atabetül Hakayık’ın Necip Asım neşrinde “sokak, mahalle” mahalle anlamına gelen “oram” sözcüğüne değinmiştir; Radloff’un sözlüğünde tespit edilen kelime, aşağıda da görüleceği üzere Türk şivesinde yaşamaktadır (Birkan Akhan, 2017: 155).

Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde, orun kelimesini “*yer, mahal, taht ve mesken*” biçiminde verir. Ayrıca, sözlükte “*Yağışlıg orun, orunluk,*” örnekleri de tespit edilmiştir (Caferoğlu, 2015: 143). Muhabbet-nâme adlı eserden yola çıkılarak “oram” sözcüğünün Altın-orda’nın Kıpçak şivesinde kullanıldığı da dikkate değerdir (Caferoğlu, 1943: 79).

İbrahim Kafesoğlu, orun kelimesi için “*belirli kabilelere mensup şahısların meclislerde, büyük toplantılarda, toylarda belirli yerlere oturması*” şeklinde bir tanım kullanır. Ülüş ise “*toplantılarda ziyafetlerde yiyeceklerin belirli olmasıdır.*” Türk Milli Kültürü adlı eserde, mezkûr kavramın zamanla *örfî* bir hal aldığından bahsedilir (Kafesoğlu, 1998: 244). İnan, savaş durumunda ganimetlerin paylaşımı esnasında, orun ve ülüşünü kaybeden bir kabilenin yaylak haklarında da taleplerinin olamayacağını ifade eder. Çalışmada, bu durumun Moğollar döneminde vuku bulduğu anlatılır (Kafesoğlu, 1998: 244). Ancak Moğollar devrindeki orun ve ülüş

⁵ “*Bu dünya ne zaman umutlanacak yer oldu.*” (Edib Ahmed Yükneki, 2018: 16).

⁶ Konu hakkında bk. (Caferoğlu, 1943: II, 79).

paylaşımıyla ilgili tespitlerin Orhun Kitabeleri, Kutadgu Bilig ve Türk Dilinin Sözlüğü'nde yer almadığı kaydedilmiştir.

Sencer Divitçioğlu, “Kengeş ya da Toy” adı verilen toplantılarda ülüş kavramından bahsetmektedir. Ona göre, eşlik ve tamga sistemlerinde boylar arasında eşitlik varken ülüşte yoktur. Divitçioğlu, eşitsizliğin sebebini, et parçalarının önceden belirlenmesine bağlar (Divitçioğlu, 2005: 41-42).

Muharrem Ergin, “ülüğ” kelimesinin anlamı için “*kısmet, pay, nasib, baht, şans*” açıklamalarını yapar (Ergin, 1996: 137). “Orun” sözcüğüyle neredeyse aynı manaya gelen “ordu” ise “*merkez, payitaht, kağanın oturduğu yer, hakanın oturduğu şehir, ordugâh, karargâh*” şekillerinde tanımlanır (Ergin, 1996: 125). Talat Tekin de “kağanın karargâhı” biçimindeki düşüncesiyle Ergin ile aynı görüştedir (Tekin, 2014: 161). Hüseyin Namık Orkun ise “ülüğ” için “*nasib, tali, pay, hisse*” demiştir (Orkun, 2011: 879). Ü-fiili, “yığmak, biriktirmek” manalarında tespit edilmiştir (Orkun, 2011: 878).

Altun Yaruk, uluşun “ülke, halk” manasında olduğunu kaydeder (Çetin, 2012: 142, 266). Çalışmada, ülüş ise “bölüm, fasıl” biçiminde tespit edilmiştir (Çetin, 2012: 268).

“415 (15) *Larığ tüz ülüş kılıp puş yultuzka*” (Çetin, 2012: 136).

“906 *Yetinç bölük ülüş y(è)g(i)rmide tükeði: : maggalım:*” (Çetin, 2012: 174).

Ahmet Bican Ercilasun, “ulus” kelimesi için “ülke” anlamını kullanır. Mezkûr sözcüğü zikreden diğer araştırmacılar da “ülke” manasında müşterektir. Ercilasun, “urun” için “ur”, “yerleştirmek, konuşlandırmak” şeklinde kaydeder (Ercilasun, 2016: 723). Zuhâl Kargı Ölmez ise Şecere-i Terâkime adlı çalışmasında orun kelimesinin etimolojisine “or (u) n” tarzında bir yaklaşım sergilemektedir (Ebu’l Gazi Bahadır Han, 1996: 432).

Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, “or” kelimesi için “*yer, kuruluş, birlik, yakma, tüketme, düzen, ölçü, biçim, kesme bildiren kök*” şeklinde bir tanım kullanır. Sözlükte, köke ek getirmek suretiyle “*oran, ordu, orman, orta, ortak*” gibi sözcüklerin oluştuğu ifade edilmektedir (Eyupoğlu, 2004: 512).

Uybat Yazıtları (III), taşın sağ tarafındaki metinde “*urun başı ertim inançı ertim*”⁷ şeklinde geçen bir satır mevcuttur. Orkun, “uruñ” a dair “*bir rütbe, memuriyet*” anlamlarını kullanır (Orkun, 2011: 876). Bu bağlamda Abdülkadir Donuk, Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler adlı çalışmasında “Urungu” yu “*Savaşçı, muharip*” olarak bildirir (Donuk, 1998: 106). Donuk, kelime için “*Altürkishce Grammatik*” i kaynakça gösterilidir (Donuk, 1998: 111).

Erhan Aydın, Uygur Kağanlığı Yazıtları’nda “urun” u “uruñu” biçiminde ele alıp Tekin gibi düşünmektedir; Ayrıca, Gabain ve Tekin’e atıf yaparak

⁷ “*Urung başı idim, İnançu idim*” (Orkun, 2011: 555).

“savaşçı, muharip” manalarını kaydeder; Sözcüğün “unvan” olarak kullanılmasına da işaret etmiştir (Aydın, 2011: 170). Tariah (Terh) Yazıtı’nda şu şekilde görülür:

“Uruņu yüz başı ulug uruņu tölis begler oğlu bıñ başı tölis

Külüğ eren tarduş begler oğlu bıñ başı tarduş külüğ eren

Tarduş işvaras bês bıñ er başı alp işvara señün yağlakar”⁸ (Aydın, 2011: 53)

Divanü Lugati’t Türk, orun kelimesini içeren diğer bir başvuru kaynağıdır. Sözcük, “yer, mekân, mevki” anlamlarında tespit edilmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1999b: IV, 442). Ülüğ, ülük, ülüş kelimeleri ise “pay, nasip, hisse” ve “pay, halk arasında taksim, hisse” şekillerinde görülür (Kaşgarlı Mahmud (Atalay), 1998a: I, 72). Ayrıca, “*Ol meni urundun turgurdi = O, beni yerimden kaldırdı*” cümlesi de “yer” ifade etmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 1998b: II, 177). “Sin, mezar” manasında kullanılan “kara urun” da dikkat çekicidir. Şöyle ki:

“Bérmiş seniñ bil yalñguķ tapar qarınķa

Ḳalmış tawar adhınnıñ kirse ḳara orunķa” (Kaşgarlı Mahmud, 1999a: III, 221-222).

Kutadgu Bilig, “orun” “yer, mevki” anlamlarını kaydedildiği bir başka eserdir (Yusuf Has Hacip, 1979: III, 346). O. Bol-, o. bir-, o. kıl-, o. ka, o. -um, o. ûnķa, o. îñga, o. -ı biçimlerinde kullanılmıştır. Örnekler şu şekildedir:

“Kayu ödte erse bu künde burun

Biliglikke tegdi bedükreķ orun”⁹ (Yusuf Has Hacip, 1999: I, 38).

“Ḳalı bilgeke tegse ilde orun

Al il boldı törde taķı keḳ burun”¹⁰ (Yusuf Has Hacip, 1999: I, 41).

“Kelir men barır men yorır men burun

Ajunug kezەر men mañga yoķ orun”¹¹ (Yusuf Has Hacip, 1999: I, 91).

Derleme Sözlüğü, “orun” ve “ülüş” sözcüklerini içeren kaynaklar arasındadır. Eserde, orun kelimesi “yer, oturulacak yer” şeklinde Türkistan göçmenleri arasında, İstanbul ve Tekirdağ’da tespit edilmiştir (Derleme Sözlüğü, 1993: IX, 3290); Ülüş ise “komşuların birbirine gönderdiği yemek” biçiminde kaydedilmiştir (Derleme Sözlüğü, 1993: XI, 4062). “Bölüşme,

⁸ “*Urungu (idi). Yüzbaşı Ulug Urungu. Tölis Beylerinin oğulları(ndan) binbaşı Tölis Külüğ Eren. Tarduş beylerinin oğulları (ndan) binbaşı Tarduş Külüğ Eren (ile) Tarduş işbaralar. Beş binlik kuvvetin başı Alp İşbara Sengün Yağlakar (idi)*” (Aydın, 2011: 53).

⁹ “*Hangi çağda olursa-olsun, bugüne kadar daha yüksek yer daima bilgiliye kısmet olmuştur*” (Yusuf Has Hacip (Arat), 1999: II, 27).

¹⁰ “*Eğer bir âlime eşikte bir yer isabet ederse, o eşik baş-köşeden daha sayılır*” (Yusuf Has Hacip (Arat), 1999: II, 30).

¹¹ “*Gelirim, giderim; ileriye doğru yürürüm; dünyayı dolaşırım, benim için yer-yurt yoktur*” (Yusuf Has Hacip (Arat), 1999: II, 65).

paylaşma ve pay” anlamlarına gelen “üleş”, “ülüş” manasındadır; Bor ve Daday’da da işletilmiştir. Mut ve köylerinde ise “üleşik” kavramı görülür.

Orun (oron), ornağ kelimeleri Clauson sözlüğünde de yer alır (Clauson, 1972: 233-234); Oron “doğal olarak ‘yer’ ve daha fazla özellikle ‘yüksek yer, taş’” anlamlarında kullanılmıştır. Bu tanım, Bahaeddin Ögel ile uyusmaktadır. Sözlükte, üleş, üle-, “paylaşım, porsiyon” manalarıyla “bazı özel uygulamalarda bölüm ya da fraksiyon” şeklinde açıklanır (Clauson, 1972: 153); Ülüg, bazı dillerde “üleş” biçiminde kullanılır.

Altayca Türkçe Sözlük, “oroon” kelimesini Moğolca kaydeden bir eserdir (Naskali-Duranlı, 1999: 140); Sözcük “devlet, ülke; memleket ve hanlık” anlamlarındadır. “Üstügi oroon” şeklindeki örnekle Ülgen’in bulunduğu yer kastedilir.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, “ülâşışmak, bölüşmâk” kelimelerini içeren diğer bir kaynaktır. Bülinü, bülip çoğu (Tatar Türkçesi); üleşmek, paylaşmak (Türkmen Türkçesi); bölüşmâk (Uygur Türkçesi) şekillerinde tespit edilmiştir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991: 927).

Orun kelimesi, Yudahin tarafından hazırlanan Kırgız Sözlüğü’nde, “yer, mahal; ordu (bazan ordu)” ve “yatak” anlamlarında kullanılır. Orunda-, orundalış, orundaş-, orundaştır- ve orundaştırıruu şekillerinde de görülür (Yudahin, 1998: 601). Aynı eserde, “ülüş” ise “şerne, coro, denggene” biçimlerinde kaydedilmiştir (Yudahin, 1998: 794). Şerne, “bir birliktir ki üyelerinden her biri sıra ile ötekilerine ziyafet çeker” manasında tespit edilmiştir (Yudahin, 1998: 684). Coro, yine bir grubu oluşturan kişilere kışın boza takdiminin adıdır (Yudahin, 1998: 224). Denggene, “arifane esası üzerine bir ziyafettir ki bunun için koyun kesilir” biçiminde işlenilir (Yudahin, 1998: 305).

Türkmen Türkçesi, “orun” sözcüğünü “yer”, “yarışta sahip olunan derece”, “yerine” biçimlerinde kullanır (Tekin, Ölmez, Ceylan, Ölmez, Eker, 1995: 491). Ayrıca orunlaş- fiili de “yer, ev alıp, yerleşmek” anlamlarında görülür (Tekin, Ölmez, Ceylan, Ölmez, Eker, 1995: 492).

Türkçe-Tatarca Sözlük, üleş sözcüğü için “ölüş, pay” anlamlarını kullanmaktadır (Ehmetyanov, Möhemmetdinov, Nureva, Ganiev (Öner), 2014: 331). Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü de urın kelimesini içerir. “Yer, mevki, meydan, taşra, işte erişilen derece, bagajdaki her parça, yatak, döşek ve sebep, esas” anlamları mevcuttur. Sözcük, “urında, urınğa ve urınına” biçimlerinde tespit edilmiştir. Urın tot-, urın östünde yat-, urın ügiyle-, urın üzgele- ve urını kil-, urınına ƙal- fiileri de görülür (Öner, 2015: 518).

Orun, Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde ise “yer” anlamında kaydedilir. Orun al-, orun bas-, orun bésiş şekillerinde de görülür. Ayrıca, orunduğ, orun-körpe, orunlaş-, orunluğ, orunsiz ve orunsizlik gibi örnekleri de mevcuttur (Necip, 2013: 298).

Eldeki verilerden yola çıkılarak orun ve ülüş kavramlarının birbiriyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Oğuznâmelerde, taksim, İnan'ın da ifade ettiği gibi "ata" atfedilen büyük ve efsanevi hükümdarlar tarafından belirlenir. Oğuznâmelerin etkisindeki Moğol dairesi eserleri incelendiğinde paylaşımın olduğu dikkate değerdir. Moğollardaki yaylak ve kışlakların tayini ülüş sistemiyle ilgilidir. "Çerig yurdu" şeklinde tasnif edilen ülüşün daha sonra "tımâr" olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda görülmesi düşündürücüdür.

En genel manasıyla "orun" kelimesi "yer, mevki" anlamını verir. Türk dilinin tarihi kaynakları incelendiğinde "taht" sözcüğü yerine "orunlug" un kullanıldığı da görülür. Dolayısıyla yer ve mevki unvanı da beraberinde getirmektedir. Pay veya hisse anlamına gelen ülüş ise oruna göre verilir. Orun mevsuzuyla birlikte devleti yönetene de işaret edilmektedir.

Türk devlet ve topluluklarının veri kaynakları tarandığında "orun" ve "ülüş" kelimelerinin canlılığını koruduğu görülür. Türkiye'de 1932-1959 yılları arasında yapılan derlemelerde mezkûr sözcüklerin yaşadığı da dikkate değer bir durumdur.

2. Oğuznâmelerde Orun ve Ülüş Paylaşımı

Uygur Harfleriyle Tespit Edilmiş Oğuz Destanı, orun¹² ve ülüş paylaşımı üzerine ilkleri ifade eder. Oğuz, Urum Kağan'ın hanlığını ve hakanlığını almıştır. Neticede ordugâh ganimetle dolmuştur. Bu durum ülüşe işaret etmektedir. Ancak paylaşımın nasıl olduğuna dair bilgi mevcut değildir. Bu veri, Abdülkadir İnan'ın *orun-mevki meselesi Oğuz yahut tarihî, büyük hakanlar tarafından halledilmiş addolunur ve değişmez bir esas olarak telakki edilirdi*" düşüncesiyle aynı doğrultadır.

Oğuznâme'de, "Saklap" bahsinin izleri, Reşideddin Oğuznâmesi'nde de görülür. Urum Kağan'ın kardeşi Uruz Kağan, Oğuz Kağan'a "*Bizim devletimiz senin devletindir; bizim uruğumuz senin ağacının yemişindedir. Tanrı sana yer vermek lütfunda bulunmuş; ben sana başımı ve devletimi veriyorum*" şeklinde konuşmuştur (Bang-Rahmeti, 1970: 8). Türklerin tarih sahnesinde kurdukları bütün devletlerde, devletin yöneticisi ülkenin sahibidir. Reşideddin Oğuznâmesi'nin orun ve ülüş bahsinde en büyük pay devlet yöneticisine aittir. Oğuznâme, Uygur Harfleriyle Tespit Edilmiş Oğuz Destanı'nı takip edici niteliktedir. Oğuz Destanı'nın dairevi destan şeklinde tanımlanmasının sebebi bir motif ya da epizotun diğer destanda da kaydedilmesidir. Destanın yazıldığı dönemin kültürel, siyasi ya da dini özellikleriyle birlikte geçmişte yansıtılır.

Ulug Türük ve diğer yaşlı, aksakallı ulu bilgeler, Oğuznâmecilik geleneğinin (Özkan, 1995) ana unsurlarıdır. Oğuz Kağan Destanı'nda rüya görme motifiyile beraber yay ve okun taksimi görülür. Bu paylaşım, mefkûre, birlik ve beraberliği anlatırken aynı zamanda orun ve ülüşün de temelini atar (Bang-Rahmeti, 1970: 13). Oklar yaya tabi olur. Cihana hâkim olma anlayışı

¹² Konu hakkında bk. (Kurgun, 2006).

sembolleştirilir. Oğuznâmeciliği gelenek kılan unsurlardan biri de mefkûrenin bütün destanlarda ifade edilmesidir.

Uygur Harfleriyle Tespit Edilmiş Oğuz Destanı, orun adı zikredilmeden yer konusuna da değinmiştir. Sağ yanda “Bozuklar solda ise “Üçoklar” oturacaktır. Destanda şu şekilde ele alınır:

“Oğuz Kağan.....büyük ordugah.....sağ yanına kırk kulaç diktirdi; üstüne bir altın tavuk koydu; altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu; dibine bir kara koyun bağladı. Sağ yanda Bozuklar oturdu; sol yanda Üç oklar oturdu” (Bang-Rahmeti, 1970: 14).

Reşideddin Oğuznâmesi, Yafes diğer adıyla Olcay Han’a yeryüzünün paylaşımıyla başlamaktadır. Nuh Peygamber, Yafes’e Doğu illeriyle Türkistan’ı verir (Togan, 1982: 17). “Oğuz’un Yurduna Dönmesi ve Son Seneleri” adlı bölümde, Oğuz, oğullarına yay ve oku paylaştırır (Togan, 1982: 48). Ayrıca, oğulların yurdları ve ordudaki yerleri de tayin edilmiştir. Kara Sülük adlı bilgenin babası Yuşi Hoca’ya Semerkant’ın verilmesi “irad” (Togan, 1981: 291-293) olarak düşünülebilir (Togan, 1982: 48). Reşideddin Oğuznâmesi’nde Oğuz’un yerini Nuh Peygamber almıştır. İslâmi tesirlerin izleri görülür. Destanlar yazıldıkları dönemin kültürel özelliklerine ayna tutarken gelenekten de uzaklaşmaz. Sadece, ilk ata dini bir kimlik bürünmüştür.

İrql Hoca, Oğuz’un Han soyundan gelen evlatlarına lakâp ve tamgayı tespit eden ulu bilgedir. Ongun kavramı da onunla teşekkül etmiştir (Togan, 1982: 50). Reşideddin Oğuznâmesi bu açıdan dikkate değerdir.

Ülüş¹³ kavramı, Reşideddin Oğuznâmesi’nde Kün Han zamanında Vezir İrql Hoca tarafından tayin edilir (Togan, 1982: 52). Oğuznâme’de *milletin büyüğünün hissesi* tabiriyle yönetene işaret edilmiştir (Togan, 1982: 53). Ayrıca yaylak ve kışlakların bölüştürüldüğü de görülür.

Oğuz Han, kendisinden sonra ilk eşinden olma Kün Han adlı oğlunun tahta geçeceğini söyleyerek yeni bir geleneğe işaret etmektedir. Bu durum, Oğuznâmelerin “*ulu epepe*” ya da “*dairevî destan*” olarak adlandırılmasını sağlayan unsurlardan biridir. (Özkan, 2018). Reşideddin Oğuznamesi, Oğuzların yönetim şekli hakkında bilgi vericidir.

Dede Korkut Kitabı, Dirse Han Oğlu Buğaç Han destanında, Boğaç Han, gösterdiği cesaretle ad ve taht almıştır. Destan adları, babadan oğula geçen yönetimi gösterir (Ergin, 1997: 83).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han destanında asıl konu çocuksuzluk olsa da yer mevzusu işlenmiştir (Birkan Akhan, 2017: 155). Dirse Han, Hanlar Hanı Bayındır Han’ın toyunda diğer beylerden neden daha farklı oturduğunu sorar. Şöyle ki:

¹³ Konu hakkında bk. (İnan, 1988: 241-254; Togan, 1997; Beşirli, 2010, 2011, 2012; Köse, 2017).

“Bayındır Han benim ne eksüklüğüm gördi, kılıcumdan-mu gördi, şuframdan-mı gördi, benden alçak kişileri ağ otağa kızıl otağa kondurdu, benüm şuçum ne oldu-kim kara otağa kondurdu didi” (Ergin, 1997: 78-79).

“Salur Kazanuñ İvi Yağmalanduğı adlı destan, savaş düzeninde İç ve Taş Oğuzların yerini kaydeden bir muhtevaya sahiptir (Ergin, 1997: 114). Ayrıca, Şökli Melikle yapılan savaş sonucunda, Salur Kazan’ın cılasun koç yiğitlere “kalaba ölke” verdiği görülmektedir (Ergin, 1997: 115). Bu bir anlamda ganimetin de taksimidir.

Kam Pürenüñ Oğlu Bamsı Beyrek adlı destan, orun, ülüş adları zikredilmeden yer ve paylaşımı içermektedir. Mezkûr boyda, İç ve Taş Oğuz Beyleri, Bayındır Han’ın karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak, sağ yanda Kazan Oğlu Uruz ve sol yanda Kazılık Çoca Oğlu Beg Yigenek vardır (Ergin, 1997: 116-120-144).

Ebu’l Gazi Bahadır Han tarafından kaleme alınan Şecere-i Terâkime, orun kelimesini içeren diğer bir Oğuznâme’dir. Şecere-i Terâkime’de sözcük “Kün Hänniñ inileri ve oğlanlarığa orun bergenniñ zikri” ve “Duyli Kayıniñ inişi İrkiniñ pâdişâh bolğanı ve oğlu Tumanniñ dünyâğa kelgeniñ zikri” adlı bölümlerde geçmektedir (Ebu’l Gazi Bahadır Han, 1996: 155-172).

Uygur Harfleriyle Tespit Edilmiş Oğuz Kağan Destanı ile Reşideddin Oğuznâmesi’ndeki ulu bilge, Şecere-i Terâkime’de de devletin geleceği için Kün Han’a babasından kalan malların paylaşılmasını gerektiğini yine anlatır. Reşideddin Oğuznâmesi’nden farklı tespit edilen Oğuz Han’ın altı oğlunun kumalarından olan çocuklarının varlığıdır. Bunların bir kısmının et doğrayıp at tuttuğu görülür ¹⁴ (Ebu’l Gazi Bahadır Han, 1996: 246).

Tevarih-i Ali Selçuk adlı Oğuznâme, Üçoklar ve Bozoklar konusunda diğer Oğuznâmeleri takip edici niteliktedir. Oğuz Han, Oğuznâme’de kendisinden sonra Ulu Han’ın geleceğini ifade eder. Ulu Han’dan sonra Ay Han padişah olmalıdır (Bakır, 2008).

Andalıp Oğuznâmesi, “Oğuz Han’ın Saltanat Basamağına Ulaşması” adlı bölümde Oğuz Han’ın çocuklarının adlarını içerir. Dolayısıyla altı oğlun da çocukları zikredilmiştir. Oğuz Han, her birinden dört olan çocuklarına çok mallar dağıtır; damgalarını belirler:

“Bunların her birinden dört oğul

Olup, işe başladılar sağdan soldan.

Oğuz Han, onlara çok inci mallar

Verip kendi iradelerine bırakmış” (Aça, 2011: 214).

“Oğuz Han’ın Hakanlığını Oğullarına Bırakması” adlı bölüm, diğer Oğuznâmelerdeki gibi taksimi içermektedir. Ancak Andalıp Oğuznâmesi’nde

¹⁴ Konu hakkında bk. (Zuhal Kargı Ölmez, 1996: 246).

ülüşe ve oruna kısaca değinilir. Oğuz Han, “oğulları arasında yayı bulanlara ‘şah’, oku getirenlere ‘elçi’ olacaksınız” demiştir:

*“Oğuz Han, yayı bulanlara: ‘Siz cihandan,
Haberdar olup, şah olacaksınız’ dedi.*

“Ok bulanlara da ‘Elçi (olacaksınız)’

Dedi, falcı bu işlere yorum getirdi” (Aça, 2011: 217).

“Yurdunu orada üçe taksim edip,

Her iki oğlunu oraya hükümdar bıraktı” (Aça, 2011: 219).

Dânâ Ata Oğuznâmesi, Oğuznâmecilik geleneğinde tespit edilen Oğuznâmelerden biridir. Oğuznâme’nin ikinci dördlüğünde diğer Oğuznâmelerden farklı “sakalı ak” bilgenin “öyün” kurduğu, orun verdiği yazılıdır. Orunnâme aksakallı bilgeden kalmıştır:

“Sakalı ak öyün kurdu

Çirk oğluna orun birdi

Orunnâme andın kaldı

Yol koyub ötdi Hanımız” (Birkan Akhan, 2017: 160).

Salar Baba Oğuznâmesi, diğer Oğuznâmelerdeki gibi yaşlı bilge motifini içermektedir. Irqıl Hoca, Oğuz’un oğulları ve onların çocukları için makam, meslek, ad, lakap ve nişan, damga tayin eder. Bu taksimin amacı “devletin sağlam” olmasıdır (Güler, 2010: 288). Irqıl Hoca, Oğuz’un çocukları için et paylaşımını da belirlemiştir. (İllyev, 2010: 291-292). Şöyle ki:

“XII. 11. Aralarında savaş ve tartışma olmasın diye her birine at etinden de ilgili kısımlar belirlendi” (İllyev, 2010: 291).

Uzunköprü Oğuznâmesi, pay konusunu “gümüş, altun, at, koyun paylarını tükettiler” biçiminde ele almıştır (Orkun, 1935: 119).

Kazan Oğuznâmesi, Oğuz Han’ın çocuklarına Bozok ve Üçok adlarını vermesinden sonra *Düstürü’l Amel* ile devam eder. Adı geçen vasiyetname, orun ve ülüşü hakkında bilgi vericidir. Türkmen, Kazan Oğuznâmesi’nde Oğuz Han’ın çocuklarının isimlerin de farklılık olduğunu kaydeder ve beylerin statüsünde de değişikliklerin olduğunu da belirtir. “Oğuz Evladının Orun ve Ülüş Algısı” adlı bölümü dikkate değerdir (Türkmen, 1995).

Çengiznâme, “Çengiz Han Destanının Başlangıcı” adlı bölümde, Çengiz Han’ın fütuhatıyla başlar. Çengiz Han, Bağdad, Hindistan, Deşt-i Kıpçak, İdil Nehri illerini ele geçirir. Çengiz, adı geçen vilayetleri oğullarına pay eder. Oğuznâmelerdeki gibi büyük oğlan Cuci Han, Deşt-i Kıpçak illerini almıştır (Ötemiş Hacı, 2009: 30).

Cuci Han, Çengiz Han’ın en büyük oğludur. Han’ın Turalı Han’dan İçen ve Sayın Han adlarında iki oğlu olmuştur. İkisi de hanlıklarını bırakmak istemiştir. Cuci Han’ın diğer eşinden de on yedi evladı vardır. Cengiz, adı

geçen oğullara üç “orda” yaparak paylaşır. Altın, gümüş ve çelik ordalar Sayın, İçen ve Şiban’a dağıtılır (Ötemiş Hacı, 2009: 31). Kamalov, Doerfer’e atıf yaparak “orda” kelimesinin hem Türkçe hem de Moğolcada aynı manaya geldiğini ifade eder (Ötemiş Hacı, 2009: 32).

Çengiz Han, “İçen ve Sayın Han” adlı bölümde, bütün oğullarına süsün ve konalgalarını da paylaşır. On kolu ve İdil Nehri’ndeki toprakları Sayın Han’a, Solu ve Seyhun illerini İçen’e verir. Süsün, Özyetgin’e göre erzak temini için yükümlülük olarak tanımlanmıştır (Ötemiş Hacı, 2009: 34). Konalga ise bir çeşit hediye şeklinde kaydedilir; asıl Koltka vergisi olarak algılanacak kelime “hanın ve adamlarının gezileri esnasında geçtikleri topraklarda kendilerine takdim edilen hediye olduğu düşünülmektedir” şeklinde tanımlanır (Ötemiş Hacı, 2009: 35). Çengiznâme’de süsün ve konalga bahsi ve oruna dair izler şu şekildedir:

“Çengiz Han bütün oğlanlarına yurt kurup o akşam süsün ve konalgaları dağıttı, sabahleyin körünüşt yaptı. 12 çember yapıldı ve beyleri bir tarafta oturdular.” (Ötemiş Hacı, 2009: 34-35).

Moğolların Gizli Tarihi, orun ve ülüşe dair izler içermektedir. “Camuğa’nın Sonu. Çinggis’in ‘Büyük Han’ İlan Edilmesi. Askeri ve İdari İşlerin Düzenlenmesi” adlı bölümde, Çengiz Kagan, damatlarıyla birlikte binbaşılara birlik verir; altıncı kardeşinin diğer kardeşleriyle eşit haklarına sahip olduğunu belirtir (Temir, 2010: 135-136). Çengiz, Şigihutu’ndan şunları ister: “Şimdi sen bütün halkı kendi adlarına göre ayırarak, analarımıza, bize, kardeş ve oğullarımıza taksim et, öyle ki, keçe çadırda oturanlarla tahta kapılı evlerde oturanlar birbirinden ayırt edilsin. Bu esnada senin sözüne herkes itaat etsin!” Ayrıca, Bo’orçu ve Muhalı adlı kişilerin de herkesten daha yüksekte olmasını gerektiğini söyler: “Şimdi onların oturacağı yer herkesinkinden yüksek olsun ve dokuz defa cezadan kurtulma hakkına malik olsunlar” (Temir, 2010: 138).

Oğuznâmeler, Oğuz boylarının siyasi ve ekonomik hayatlarının da aksettirildiği destanî eserlerdir. Oğuznâmecilik geleneğinde adı zikredilen bütün Oğuznâmelerde, orun ve ülüş kelimelerinin kullanıldığı görülür. Kimi zaman mezkûr sözcükler zikredilmeden yere göre pay tayini dikkate değerdir. Uygur Harfleriyle Tespit Edilmiş Oğuz Destanı’nda ganimet taksimi ülüşü ifade eder. Hâkim olanın tayin etme olayı Reşideddin Oğuznâmesi’nde yaşlı bilge motifiyle ele alınır. Çoğu zaman rüya görme motifi de kullanılır.

Şecere-i Terâkime’ de Oğuz Han’ın çocuklarının yanı sıra kumalardan olan evlada da yer ve payın verilmesi görülür. İslâmiyet’in etkisiyle Reşideddin Oğuznâmesi’ndeki şecere Nuh Peygamber’e kadar götürülür. Dolayısıyla ilk ülüş Yafes ve oğullarına yapılmıştır. Dâna Ata Oğuznâmesi’nde “öyün” ve “orunnâme” kelimelerinin zikredilmesi geleneğin devam ettiğinin göstergesidir. Oğuznâmelerin etkisindeki Moğol dairesi eserlerinde ise Çengiz Han’ın taksim işini oruna göre verdiği anlaşılır.

4. Sonuç

Mitolojik devirde çekirdek olarak algılanan Oğuznâmeler, Oğuzların hem sözlü hem de yazılı dönemlerini yaşlı bilgelerin ağızlarından anlatmaktadır. Oğuznâmeler, Türklerin dini, tarihi, edebi, siyasi, ekonomik ve hatta sosyo-kültürel alt yapıları hakkında başvuru kaynaklarıdır. Bu bağlamda Oğuznâmecilik geleneğindeki Oğuznâmelerde “orun ve ülüş” kavramları yer alır. Türk dilinin tarihî dönemleri dikkate alındığında Uygur eserlerinden Uybat Yazıtlarında “orun-urun” kelimesi görülmektedir. Orun mevki meselesi Togan’ın ifadesiyle büyük hakanlar tarafından halledilmiş olup en genel manasıyla “yer” anlamını vermektedir. Ancak kelimenin “rütbe, memuriyet” manası da kaydedilmiştir. Karahanlı dönemi eserlerinde görülen sözcüğün Türk dilini kullanan diğer devlet ve topluluklarda yaşaması olağandır. Çalışmamız neticesinde şu veriler elde edilmiştir:

1.Orun kelimesinin Şecere-i Terâkime, Dâna Ata Oğuznâmesi ve Kazan Oğuznâmesi’nde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak diğer Oğuznâmelerde “orun” kelimesi zikredilmeden yer tayin edilmiştir.

2. Uygur Harfleriyle Tespit Edilmiş Oğuz Destanı’ndaki yay ve okların paylaşımı mefkûrenin izahatıdır. Türk devlet sisteminin inşasında ve bekasında taksim (ülüş) görülmektedir.

3. Mefkûre, paylaşım, rüya görme motifiyle (Uluğ Türük’ün rüyası) ele alınmıştır. Uygur Harfleriyle Tespit Edilmiş Oğuz Destanı’ndan itibaren en büyük pay devletin yöneticisine aittir. Türklerde oruna göre ülüş taksiminin yapıldığı anlaşılmaktadır.

4. Reşideddin Oğuznâmesi’nde İslâmiyet’in etkisiyle paylaşım Yafes peygambere kadar götürülmüştür. Dolayısıyla şecere ve ülüş kavramı birlikte kullanılmıştır.

5. Ulu aksakallı bilgiler, Oğuznâmelerin yapı taşıdır. İrqıl Hoca, Oğuz Han’ın soyundan gelen oğullara lakâp, tamga, ongun ve ülüşü tayin etmiştir; ordudaki görevleri de belirlemiştir. Togan’ın İlhanlılarda tespit ettiği “irad” kavramının örneği Yuşi Hoca’ya verilen Semerkant’tır. Orun ve ülüş kavramları adı geçen Oğuznâmelerde Reşideddin Oğuznâmesi’ni takip etmektedir. Ancak Şecere-i Terâkime’de Oğuz Han’ın çocuklarının kumadan olan çocuklarının ülüş ve orunlar değişmiştir. Kazan Oğuznâmesi’nde yer ve statüde değişiklikler dikkat çekicidir. Bu durum zamanla beylerin statüsünün ve dolayısıyla yerlerinin, ülüşlerinin değiştiğini göstermektedir.

6. Dede Korkut Oğuznâmesi’ndeki boy adları, yönetimin babadan oğula geçtiğini göstermektedir (Dirse Han Oğlu Boğaç Han gibi). Çocuksuzluk motifiyle orun kavramı zikredilmeden yer mevzusuna değinilmiştir. Bu bağlamda Türklerde erkek çocuğa “urı oğul” denildiği dikkate değer olmalıdır.

7. Çengiznâme’de paylaşımın adı “orda” dır. Ayrıca süsün ve konalga kavramları görülmüştür. Moğolların Gizli Tarihi adlı eserde, orun ve ülüş adları zikredilmeden yer ve paylaşım tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mustafa (2011). *Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi*. Konya: Kömen Yayınevi.
- AYDIN, Erhan (2011). *Uygur Kağanlığı Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınevi.
- BAKIR, Abdullah (2008). “Tevârih-i Âl-i Selçuk Oğuz-nâmesi”. *Turkish Studies*, 3/7, s. 163-199.
- BANG, Wilhelm - ARAT, Reşit Rahmeti. (1970). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BİRKAN AKHAN, Ebru (2017). *Dânâ Ata Oğuznâmesi ve Oğuznâmecilik Geleneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1943). *Türk Dili Tarihi Notları*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford Yayınları.
- ÇETİN, Engin (2012). *Altun Yaruk, Yedinci Kitap*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Derleme Sözlüğü XI, IX*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer (2005). *Oğuz’dan Selçuklu’ya. Boy, Konat ve Devlet*. Ankara: İmge Yayınevi.
- DONUK, Abdülkadir (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Ebu’l Gazi Bahadır Han (1996). *Şecere-i Terâkime, (Türkmenlerin Soykütüğü)*. (hzl.: Zuhâl Kargı Ölmez). Ankara: Simurg Yayınevi..
- Edib Ahmed Yükneci (2018). *Atebetü’l Hakayık*. (Çev.: Ayşegül Çakan), 3. b., İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmed Bican (2015). “Oğuz Adının Etimolojisi”. *Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*.
- ERCİLASUN, Ahmed Bican (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- EREN, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- ERGİN, Muharrem (1996). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı. I (Giriş, Metin, Faksimile)*. Ankara: Türk Kurumu Yayınları.

- EYUPOĞLU, İsmet Zeki (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Ankara: Sosyal Yayınları.
- GABAIN, Von Annemarie (2003). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev.: Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLER, Mehmet (2010). *Salar Baba Oğuznâmesi. (İnceleme, Metin, Tercüme, Dizin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Kaşgarlı Mahmud (1998a). *Divanü Lûgati't Türk Tercümesi I*. (Çev.: Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud (1998b). *Divanü Lûgati't Türk Tercümesi II*. (Çev.: Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud (1999a). *Divanü Lûgati't Türk Tercümesi III*. (Çev.: Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud (1999b). *Divanü Lûgati't Türk Dizini IV*. (Çev.: Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1981). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Gaye Matbaası.
- NASKALİ, Emine Gürsoy - DURANLI, Muvaffak (1999). *Altayca Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NECİP, Emir Necipoviç (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev.: İklil Kurban), 3. b., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ORKUN, Hüseyin Namık (1935). *Oğuzlara Dair*. Ankara: Ulus Basımevi.
- ORKUN, Hüseyin Namık (2011). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: M. E. B. Yayınları.
- ÖNDER, Sevim Yılmaz (2009). *Yazıcı-zâde 'Alî Tevârîh-i Âl-i Selçuk II. (Râhatü's-Sudûr ve Ayetü's Sürûr tercümesi)*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- ÖNER, Mustafa (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ötemiş Hacı (2009). *Çengiz-nâme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZKAN, İsa (1997). "Türkmenistan'dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belâten* 1995, Ankara: TDK Yayınları, s. 263-314.

- ÖZKAN, İsa (2018). "Oğuz Kağan Destanında Tabakalar ve Oğuz Adı Hakkında Düşünceler". 2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi.
- TEKİN, Talat ve diğerleri (1995). *Türkmence Sözlük*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- TEKİN, Talat (2014). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TEMİR, Ahmet (2010). *Moğolların Gizli Tarihi I, Tercüme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TOGAN, Zeki Velidi (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TOGAN, Zeki Velidi (1982). *Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznâme, Tercüme, Tahlil*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TÜRKMEN, Fikret (1995). "Kazan'da Bulunan Yeni Bir Oğuznâme Nüshası Üzerine" *Milli Folklor*, S. 26, s. 4-8.
- Yazıcızâde 'Ali (2014). *Selçuk-nâme*. (hzl.: Abdullah Bakır). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YUDAHİN, Konstantin Kuzmiç (1998). *Kırgız Sözlüğü II* (Çev.: Abdullah Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yusuf Has Hacip (1979). *Kutadgu Bilig III, İndeks*. (hzl.: Kemal Eraslan Osman F. Sertkaya- Nuri Yüce). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Yusuf Has Hacip (1985). *Kutadgu Bilig II, Çeviri*. (hzl.: Reşit Rahmeti Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yusuf Has Hacip (1999). *Kutadgu Bilig I, Metin*. (hzl.: Reşit Rahmeti Arat). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.